

Puť

v Kalu nad Kanalom

A photograph of two individuals in traditional Slovenian Pust costumes walking on a gravel path. The person on the left wears a black hooded robe and a black mask with red lips, holding a wooden staff. The person on the right wears a large, shaggy white costume with a black mask, red lips, and a red tongue, holding a wooden staff. The background shows a hilly landscape with bare trees and a cloudy sky.

Pust

v Kalu nad Kanalom

o desetletju uspešne poti ljubiteljskega folklornega udejstvovanja je skupna želja, obuditi običaj kalskega pusta po starem, dozorela. Z zavestjo, da je pustovanje tudi del našega ljudskega izročila, naše kulture in tradicije, ki jo želimo podoživeti in ohraniti za nadaljnje rodove, smo se poustvarjanja pustne dediščine lotili z vso odgovornostjo. Veliko dela, raziskovanja, zbiranja gradiva in spominov starejših krajanov, je bilo potrebno za rekonstrukcijo »ta-pravega kalskega pusta«. Hvaležni smo za svetovanja staroste slovenskih folkloristov Mirka Ramovša, nasvete izdelovalca liških mask Branka Žnidaršiča in strokovno vodstvo ter usmeritve etnologinje Inge Brezigar Miklavčič. Neprecenljive vrednoti so zapisi etnologa in zbiratelja ljudskega izročila Pavla Medveščka, ki so nam bili skupaj z nasveti rezbarja Franca Jerončiča v pomoč tudi pri izdelavi enega od najstarejših poznanih kostumov, pu 'n pu.

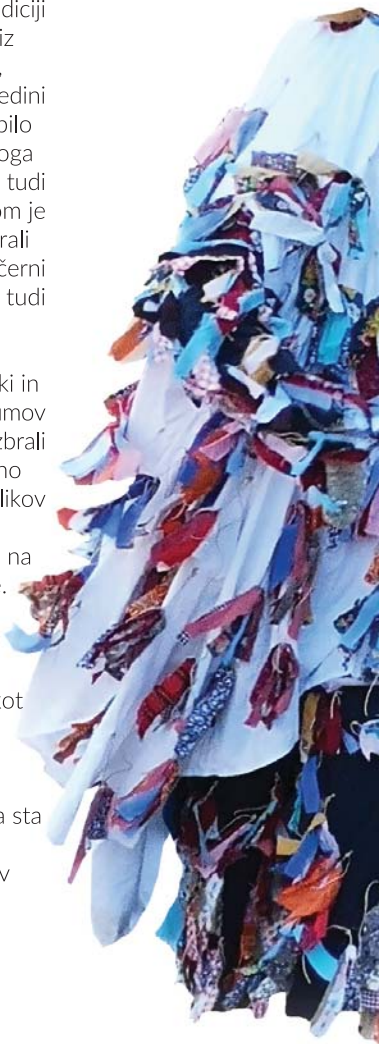
O *mahošeriji*, tako so pustovanju rekli naši predniki, je žive spomine ohranil Anton Humar, *Hribarjev Tonin* iz Podgozda. Po njegovi pripovedi je Medvešček opisal in skiciral *tauriščne* - prvinke maske iz našega okolja, cundrina, mahošarja in makinca ter najbolj smešno masko pu 'n pu ali ne teč ne meš. *Tauriščne* so bile po izročilu prednikov gozdni duhovi, ki so preganjali zimo, da bi sonce zopet dobilo svojo moč in povrnilo zelenje in naj bi okoli leta 1914 nazadnje obhodile kalske vasi. V tistih drugačnih časih je bilo dekletom maskiranje prepovedano, sodelovanje pri *rajšpu* – prastarem pustnem običaju pa nekakšna pravica ali celo dolžnost izključno neporočenih fantov, ki so se družili v *fantarije* ter s strogimi pravili medse sprejemali mladince. Na pusta so se začeli pripravljati že takoj po Božiču. Pod vodstvom *varvarja*, najstarejšega ali v izdelovanju mask najbolj izkušenega fanta, so za lik mahošarjev na obleko s pomočjo smole nanašali suh mah, s senenim drobirjem pa so polepili makince.

Naglavne maske so napravili iz ovčjega, srnjakovega ali kozjega kožuha, tako da so obrazni del obrili, izrezali odprtine za oči in usta in na naličje s smolo namazali koruzno moko ali žagovino. Starejši fantje so se oblekli v mahošarje, ti so v rokah nosili *trambaltin* (palica z loncem), košare in koše za špeh, klobase, jajca, mošt in žganje, ki so ga dobili na obhodu po vaseh. Mlajši fantje pa so si nadeli opravo makincev in potem s kleščami, verigami, *cokanci* in *pelnicami* lovili mlada dekleta in strašili otroke.

Starejši krajan se starih mask iz časov pred prvo vojno niso več spominjali. Kljub prepovedi maskiranja v času italijanske zasedbe pa je ostal še živ spomin na pustne običaje med obema vojnoma tja do leta 1950.

Po pripovedovanju domačinov so se fantje več tednov pred pustom sestali in se dogovorili, s kom bodo v parih, kdo bo kaj predstavljal, vaščane povprašali za stare obleke, pobrskali po kaščah, blago pa tudi kupili in potem kostume dali šivati dekletom. Napravili so se po tradiciji v pusta in pustovko ter v šeme tako, da je vsak par prikazal sliko iz takratnega življenja kmetov, mestnih gospodov, petlerjev, oblasti, novičev, dohtarjev. Manjkati nikoli niso smeli godci in klabason, ki edini niso nosili mask, vsi ostali liki pa so bili strogo pokriti, tako, da ni bilo videti niti malo kože ali las, niti rok, včasih je bila sramota če so koga od fantov spoznali. V pusta so hodili peš in vedno obiskali vse hiše tudi najbolj oddaljene. Klabason je moral biti pameten mož, z oprtnikom je pobiral darove in skrbel, da so ostala jajca cela, teh so včasih nabrali toliko, da so jih mogli pri kakšni hiši na pol poti tudi razložiti. Na večerni ples, kjer so jajca potem cvrli na špehu in kuhali klobase, so prišla tudi dekleta, povabljeni pa so bili zmeraj prav vsi krajan.

Zelo zavzeto smo se na pusta po starem pripravljali tudi folklorniki in striktno sledili pripovedovanju krajanov ter se izdelave pustnih kostumov lotili tako, da smo si najprej dodelili vloge pustnih likov, ki smo jih izbrali za poustvarjanje. Da se nismo oddaljili od originalnosti, smo skrbno izbrali materiale, šivilje pa so dosledno sledile napotkom in skicam likov oblikovalke Elze Pavšič, ki nam je izdelala tudi obrazne maske. Po stari metodi je koščke časopisnega papirja sloj za slojem lepila na kalupe, ki jih je za vsako masko posebej najprej oblikovala iz gline. Naličja je potem, ko je bila zmes papirja in lepila dovolj trdna in suha, odstranila iz kalupa, jim izrezala odprtine za usta in oči in vsako posebej obarvala ter vsaki obrazni maski dala tudi svoj karakter. Tako so »ta-pravi kalski pustarji« ponovno oživel in se kot včasih odpravili na obhod po vaseh ter naznanjali pomlad. Naprej se je opasan s kravjimi zvonci in culo pepela v rokah za otroki zapodil pust, za njim je dirjala pustovka z brezovo metlo, sledili so godci in klabason ter ostale šeme. Po več kot stoletju pa sta se pustnemu sprevedu pridružili tudi dve *taurišni*; cundrin in pu-'n-pu ali ne teč ne meš. Rekonstrukcija mahošajev in makincev pa ostaja izziv za naprej.

P

ust je po stari navadi
opravo zase naredil sam
in poslikal tudi
naličje maske.

P

ust – ta-star

ali ta-grd je v paru s **pustovko** – ta-staro ali ta-grdo glavni lik in tudi vodi sprevod pustnih šem. V kostumu iz ovčje in zajčje kože z visečim repom do tal ter masko z volovskimi rogovi in dolgim rdečim visečim jezikom teka naprej in zganja norčije. Sledi mu, kot čarovnica strašljiva, črna grbasta pustovka.

Prevzeti glavno vlogo in izdelati kostum za glavni lik pusta je bila nekdaj za fanta največja čast. Ljudje so komaj čakali njegov obisk, ki je naznanjal pomlad, odganjal slabo in prinašal dobro letino in tudi rodovitnost. Kar je pust nakazoval tako, da se je na kakšnem polju ali na dvorišču s pustovko valjal po tleh in uprizarjal ljubljenje. Zaradi njune grozljive maske in divjega obnašanja so se ju ljudje tudi bali. Pust in pustovka sta namreč dirjala kot podivjana in marsikje sta nesla vse narobe, ko sta prišla v hišo. Pustovka je pometala in opletala z metlo, pust pa ogrebal s culo iz pepela, lovil otroke in dekleta ter jih *namarogal* s sajami. Vse lonce so ženske pospravile iz štedilnika, ko so zaslišale zvonjenje kravjih zvoncev, ki je naznanjalo njun prihod.

G

odca hodita počasi v sprevodu prva za pustom in pri vsaki hiši igrata tudi za ples, razen tam, kjer so imeli v prejšnjem letu smrt.

Klabason po stari navadi pozdravi gospodarja in gospodinjjo, počaka na darove, se zahvali ter povabi na večerni ples rekoč: »*Da bi karejne ratalo, da bi bla repa debela, vsega da bi blo dast pr hiš, da bi drugo lito lahko dal še več ku litas.*«

Ž

enin in nevesta

– ta-mlad in ta-mlada ali
ta-lep in ta-lepa simbolizirata
rodnost tako v družini kot
tudi rodovitnost
na polju, njivi.

K

met in kmetica

prikazujeta delavnost in
blagostanje. Imeti kmetijo je
včasih pomenilo biti
preskrbljen.

rožnik

v uniformi s svojo ženo
pooseblja oblast ter red
in disciplino.

Zdravnik

ki se je včasih
»nesel kot ta-pravi gospod«,
in **medicinska sestra**
predstavljata zdravje.

P

u-'n-pu

ali **ne teč ne meš** je leseni maski izdelal sam. Lik ostaja skozi čas vedno aktualna in najbolj smešna *tauriščna*. Svoj obraz ima skrit v situ, z izrezljano leseno moško glavo na desni in žensko na levi rami pa predstavlja lahko marsikaj, moža in ženo združena v eno ali narobe svet in človeško dvoličnost. Desno nogo ima oblečeno v hlačnico, levo v krilo, v eni roki nosi palico v drugi *boršeto* in mirno hodil v sprevodu ter se priklanja občudovalcem. Včasih so se ljudje nad to masko zgražali, češ da »tak cepljen človek ni po božji podobi«, »kaj ima med nogami«, pa so nekateri ugrabili tudi danes.

m

eščanski par

prikazuje bogastvo. Mesto
je našim prednikom nekdanj
pomenilo nedosegljivo
razkošje in izobilje.

B

erač in beračica

– *petlerja* poosebljata
revščino. V sprevodu se
opotekata zadnja in ves čas
prosjačita ter se veselita, če
ostane kaj tudi za njiju.

Cundrin

kot duh preteklosti ognjen
v belo rjuho, iz katere visijo
na vrvicah privezani
raznobarvni kosi blaga, z
vrha glave pa mu plapolja
konjski rep, teka sem ter tja
in zvoni z velikim zvoncem
ozorom, na katerem je
pritrjena mačja kost.
Nekdaj je bil cundrin
posebna *tauriščna*, imel je
namreč pomembno vlogo,
preganjati zimo. Lik je vedno
pripadal najmlajšemu fantu
v *fantariji*, menda je moral
biti še nedolžen.

(Kostum cundrina je izdelal
Branko Žnidaršič.)

Gostoljubje

in prisrčen sprejem,
obdarovanje in navdušenje
vaščanov nad »ta-pravim
pustom« je prisotno povsod
po naših vaseh in zaselkih.

Krajanom se za skupno
veselje iskreno zahvaljujemo
vsi iz Folklorne skupine
Kal nad Kanalom.

P

okop pusta

je bil vedno del pustne tradicije, ko naj bi s sežigom slamnate lutke simbolično pokopali tudi vse slabo.

Kot pustovanje, ki je bilo nekdanj vezano na prastare običaje, se je skozi čas spreminjal tudi pokop pusta.

Včasih so na koncu vasi fantje zakurili kres in osmodili zimo. Če je ta potem kmalu pojenjala, so obleko cundrina ohranili za naslednje leto, sicer pa so jo, ko so začela drevesa zeleneti, sežgali.

Po prvi vojni pa so na pustni torek zvečer, ko se je rajalo in plesalo, fantje odigrali celo predstavo s prikazom smrti pusta in ga potem zamenjali s slamnatiim likom.

V pogrebne sprevedu je za njim hodila našemljena in vsa objokana pustovka, godci so godli, eden od fantov pa se je napravil v župnika in potem so se pele litanije in obsodbe zoper ubogega reveža, dokler ni dokončno zgorel. Smeha in krohota nikoli ni manjkalo. In po navadi se je družina zbrala še na pogrebščini, kjer se je jedlo kuhana jajca, klobas pa ne več. Začelo se je namreč obdobje posta, ki so se ga včasih strogo držali, in se vse do velike noči tudi plesati ni smelo.

Izdalo:
Kulturno društvo Folklorna skupina Kal nad Kanalom
Oblikovanje, prelom, grafična priprava:
Elza Pavšič, Cirila Gajšek
Fotografije: Elza Pavšič, Dušan Gerica
Besedilo: Darja Rijavec
Jezikovni pregled: Mojca Kofol
Tisk: A-media d.o.o.
Naklada: 200 izvodov
Kal nad Kanalom, 2021

